

Middelaldervegen gjennom Vardal

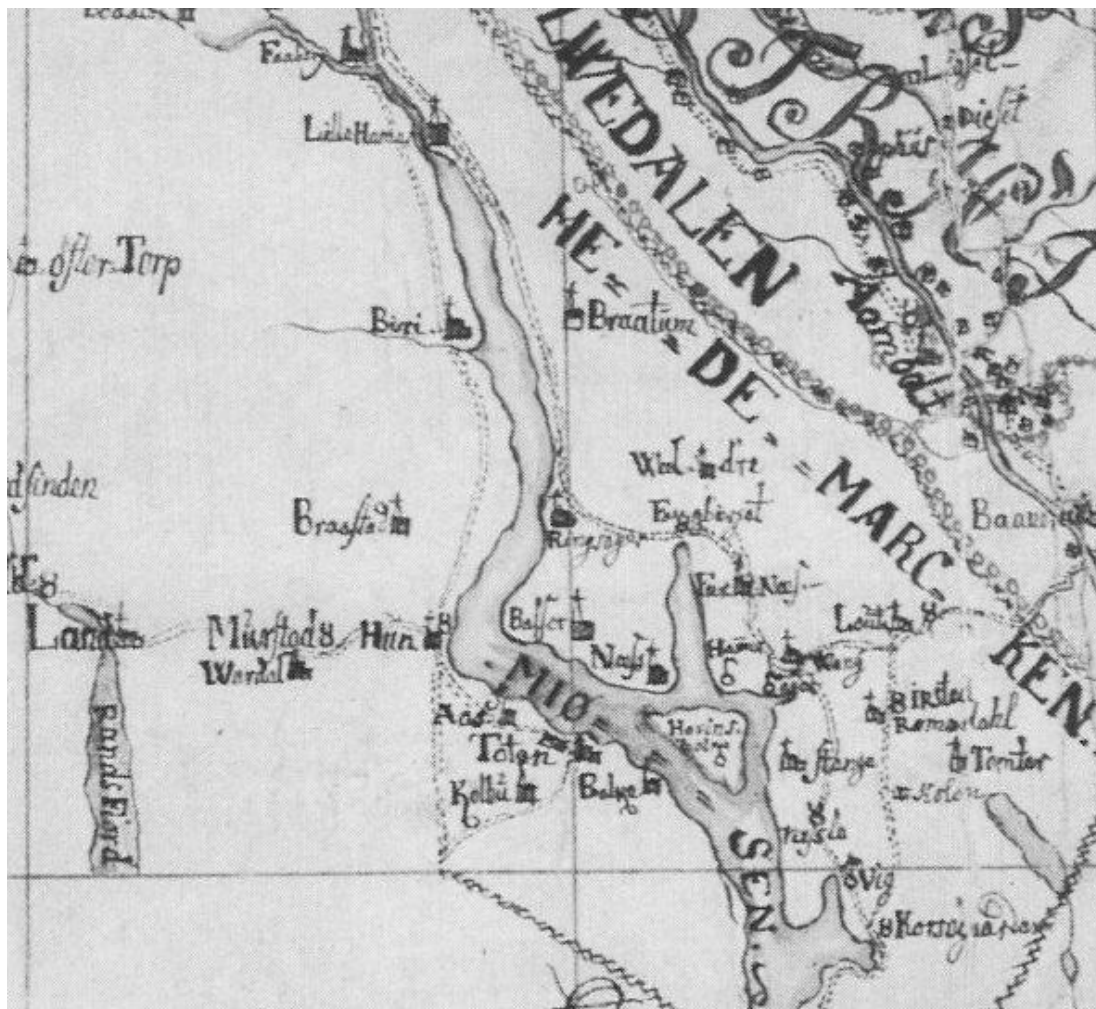

Den gamle middelaldervegen gjennom Toten og Vardal

Da Jens Nielssøn foretok sin visitasreise i 1594 benyttet han middelaldervegen gjennom Toten og Vardal. Denne går videre vestover gjennom Land og Valdres og videre over Filefjell til Lærdal. På mange strekninger blir denne kalt Kongevegen.

På grunnlag av historiske og topografiske fakta er vegtraseen mange steder fastlagt. Selvsagt er mye av traseen blitt borte ved dyrking av jord og bygging av hus og veger. Andre deler kan ikke lenger verifiseres på grunn av senere tids bruk av kjøretøyer, så vel hestedrevne som motoriserte som har ødelagt sporene etter trafikken som besto i ridende og gående folk samt drift av krøtterflokker. De sikreste sporene etter middelaldervegen består en trase som er nedslitt i skogbunnen slik at torvlaget er borte og det er igjen stein, grus og morenemasser. Når trafikken opphører i slike vegfar vil torvlaget sakte reetableres mens busker og trær ikke så lett kan slå rot. Dette betyr at sporene etter uberørt middelalderveg ofte lett kan finnes fordi slitasjeprofilen finnes i skogbunnen og den er ikke vokst igjen.

I Vardal er det nå påvist en strekning på 325 m mellom Ødegårdjordet og Skjervumbakken som er klassifisert som middelalderveg og traseen ligger slik at den kan passe med reisebeskrivelsen til Jens Nielssøn. Denne er ført inn i Riksantikvarens kulturminnedatabase og er automatisk fredet. Det er videre påvist spor etter gamle veger i den samme traseen men disse kan ikke gis noen offisiell status ennå uten nærmere undersøkelser.

Kart fra 1765 som viser kirkestedene

Opptegnelser fra biskop Jens Nilssøns reise i Vardal i september 1594

Jens Nielssøn (1538-1600) var biskop på Østlandet 1580-1600. Det gamle Hamar bispedømme ble slått sammen med Oslo bispedømme til et nytt Oslo og Hamar stift. Hans geografiske virkeområde strakte seg dermed fra Lesja til Gøta elv, fra Serna i Dalarna til Vinje. Valdres var på denne tiden ikke en del av dette stiftet.

Biskop Jens Nielssøn 1538-1600

Jens Nielssøn var en aktiv biskop som foretok mange visitasreiser. Fra disse er det bevart sju beretninger. Disse beskriver reiserutene med henvisning til gårder og landskap de passerer og kirker de visiterer. Selv i dag, mer enn 400 år etter, er det for lokalkjente lett å følge rutene fordi navn på gårder, elver og vann er de samme som i dag selv om språkdrakten er endret.

Beretningen fra reisen i 1594 starter med beskrivelse av avreisen fra Hole prestegård 3. september. 7. september kom følget til Hoff på Toten hvor de ble innlosjert i prestegården. Hoffkirken blir visitert 8. september. Natten til 9. september blir tilbrakt hos Peder Knudssenn i forbindelse med bryllup for Peders datter. Om morgenen 9. september har biskopen møte med lokale prester og bruker resten av dagen på andre biskoppelige gjerninger. Biskopen blir over en natt til og drar mot Vardal sammen med herr Hans i Vardal og Thomas Nyborg, kappelan på Toten. De drar fra Hallingstad over Høyem bru

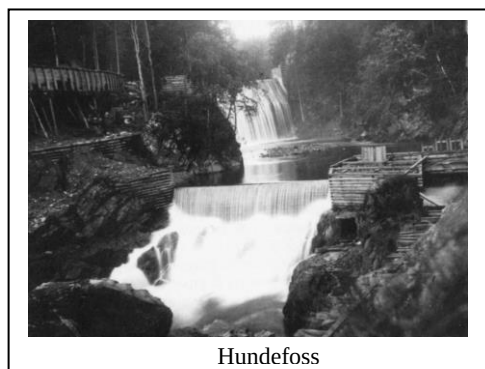
og videre forbi Alfstad, Lunden og Sogstad. Videre går ferden forbi Groset og Berg og de kan se Ringsaker kirke over Mjøsa.

I originalspråket lyder beretningen slik:

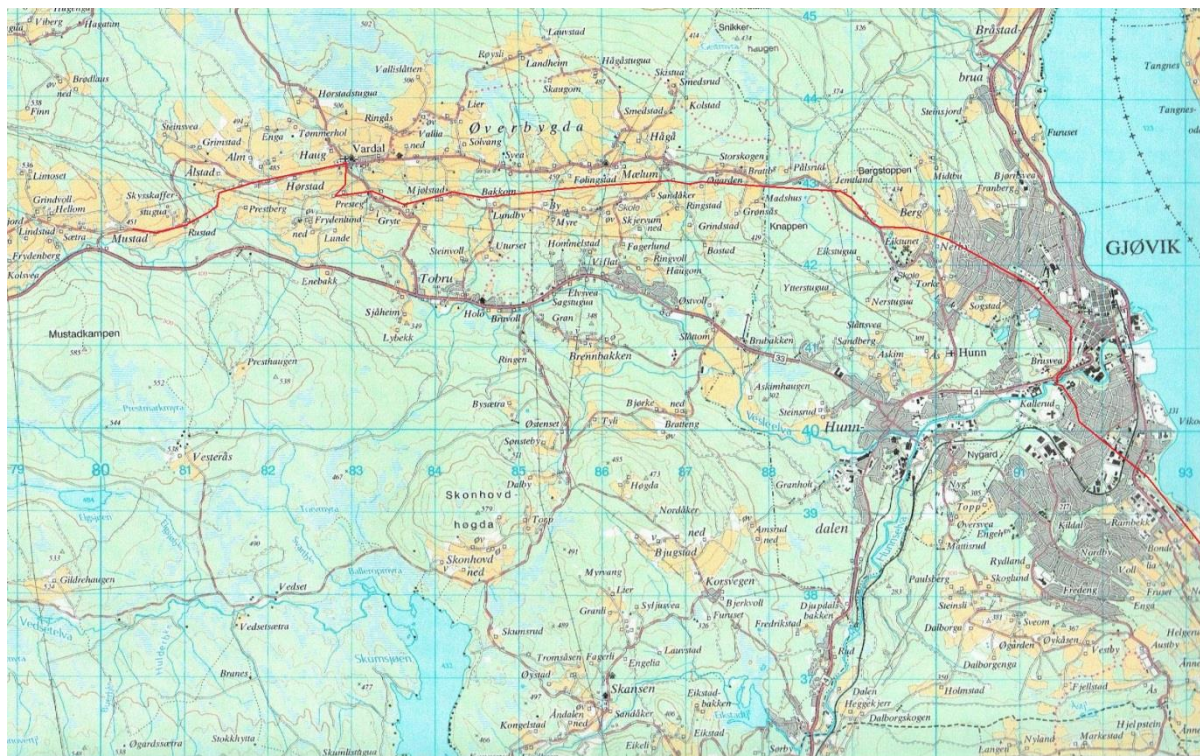
Siden fore wi fra Grosetter i nordoust 5 eller 6 pilskud til Brelj liggendis paa den venstre haand noget fra veyen, och er 1 mijl derfra och til Hallingstad, saa droge wi derfra i ost nordoust 8. eller 4 pilskud neder til stranden, der effter langs vd met Miøss, som wi haffde paa denn høyre haand, i nord 1 fiering, saa i land i nord fra Miøss, som bøyet sig hen i nordoust, en ½ fiering igiennem en liden skoff, til en høy bro kallis Hundebro, der vnder rinder en strj strøm kallis Hundefaass, (och kommer denne elff aff det vand Inen och løber derfra i nordoust och saa i øster fra broen ½ parten aff ½ fiering vdj Miøs)

Oversatt til dagens språk beskrives biskopens ferd fram til Mustadelva slik (forfatterens oversettelse):
Siden dro vi fra Groset i nordøst fem eller seks pileskudd til Breilid liggende på venstre hånd noe fra veien og det er en mil derfra til Hallingstad. Så dro vi derfra mot øst nord-øst 3 eller 4 pileskudd ned til stranden. Deretter langs Mjøsa som vi hadde på høyre hånd, mot nord 1 fjerding. Så innover fra Mjøsa som bøyd seg mot nord-øst. Så en ½ fjerding gjennom en liten skog til en høy bro kalt Hundebro. Under den renner en stri strøm kalt Hundefoss. (denne elven kommer fra vannet Eina og renner derfra mot nord-øst og så mot øst fra broen ½-parten av en ½ fjerding ut i Mjøsa.

Siden dro vi fra Hundebro først et lite stykke mot nordøst, så mot nord, deretter mot nord-vest til to gårder som heter Hund som ligger ved en tungård ved annekken i Vardal. Hund kirke som vi hadde på høyre hånd ligger i syd-øst rett opp til Hund en ½ fjerding fra Hundebro. Dit kom vi fram og og skiftet hester og der var herr Thomas kappelan og Peder Franzen før oss.

Hundefoss

Jens Nielsøns rute lagt inn etter tekstens anvisninger

Siden dro vi fra Hund først i nord-vest opp en bratt bakke til to gårder som heter By, 3 eller 4 pileskudd liggende øst og vest tett ved veien. Så derfra i nord nord-vest 1 pileskudd til Eeg på venstre hånd rett ved veien. Derfra i nord-vest over en skog og vei som kalles Hundedalskogen 1 fjerding. Og før vi var gjennom denne skogen var det to veier, den ene i nord på høyre hånd 3 eller 4 pileskudd til gårder som heter Hage og Mæhlum. På den andre veien mot nord-vest kom vi til to gårder som heter Skjerven som ligger i syd-øst og nord-øst fra hverandre. De hadde vi på venstre hånd. Så derfra i vest nord-vest 2 pileskudd til By på venstre hånd. og der var den skjønn humlehage. Så i vest 3 pileskudd til Mjølstad på venstre hånd rett ved veien. Der bor bispens landbo Torbjørn Mjølstad som bruker Skonhovd. Så i vest 2 pileskudd til Gryte på venstre hånd hvor Matz, bispens landbo bor. Han og Torbjørn bruker Skonhovd som har et smukt fiskevann.

Siden fra Gryte i vest 3 eller 4 pileskudd til en gård som heter Børstad. Husene ligger på venstre hånd, en slem bløt vei, derfra mot vest 1 pileskudd til prestegården i Vardal som heter Torestad. Dit kom vi hora 5 Vespertina og den ligger ½ mil fra Hund og 2 mil fra Toten. Kirken som heter Haug kirke ligger 1 pileskudd fra prestegården i nord-øst, en trekirke med spir.

Middelalderveg mellom Ødegårds-jordet og Skjervumsbakken

Kryssing av bekk ved By (i antatt vegtrase)

Til Haug kirke er det to annekser. I Hund blir det gjort tjeneste hver tredje søndag. Braastad kirke ligger i nord fra Hund 1 fjerding, men 3 fjerdinge fra hovedkirken og der gjøres tjeneste 3 ganger i året.

Samme dag som var 10. september var det solskinn tidlig om morgenen. Siden ble det skyet vær inntil det ble sol igjen om aftenen gjennom skyen i vest.

Den 11. september visiterer biskopen Haug kirke og hørte herr Hans Einersens preke over salme 105. Siden eksaminerte biskopen folket i deres kristelige barnelærdom og formante allmuen som han er vant med å gjøre.

Samme dag før måltidet var til ende steg biskopen fra bordet og dro fra Vardal mellom 11 og 12. Han ble fulgt av herr Hans i Vardal, Christoffer og Everth Jenssøn, sønn til herr Hans, Jacob, en ung kar og biskopens egne menn. Og vi dro fra Vardal fra prestegården først i vest 2 pileskudd (900 m) til en gård som ligger tett ved veien på høyre hånd kalt Hørstad.

(Derfra ligger Alm, Jørgen Krockous gård i nord-vest 1 pileskudd (450 m).)

Fra Hørstad dro vi mot syd-vest ned en bratt bakke til en elv som renner gjennom en dal som heter Ådalen og elven heter Mustadelven. (Hun kommer fra nord fra ½ mi og renner i Hunnselven en ½ fjerding vest for fossen).

Gammel akvarell av Ringsaker kirke

Biskopen med følge drar forbi Mustad, om Seval til Fluberg og visiterer Fluberg kirke som da er hovedkirke i Land. De drar over Østsinni over til Snertingdal, forbi Ringsjøen og til Segård kirke. Videre går ferden etter øvre veg i Snertingdal ned forbi Rolid, deretter nordover til Biri kirke. De seiler over Mjøsa ved Skumsrud og visiterer Ringsaker kirke. Turen går om Nes og videre til Hamar. De drar videre til Løten, sørover i Romedal og Vang, over Romerike og er tilbake i Oslo 26. september.

Dokumentasjon av middelaldervegen

Vegtraseen for middelaldervegen er funnet først og fremst ved leting i terrenget med anvisninger i Jens Nielssøns beretning. Traseen må ha en viss lengde, ligge i et område som ikke er berørt av jordbruk, skogbruk og moderne utbygging. Videre er det påkrevet at man kan se vegen som en hulveg, dvs. at den ikke er påvirket av transport med hjulgående redskap. Hvis det skulle være tilfelle ville de autentiske sporene etter middelaldervegen forsvinne. Der traseen for vegen ligger i områder som er påvirket av erosjon fra bekker og rennende vann vil sporene også naturligvis være borte. Vår middelalderveg tilfredstiller alle disse kriteriene og dette har da vært utgangspunktet for arkeologenes videre vurderinger og undersøkelser, noe som har ført til at vegen i dag er registrert som fredet kulturminne og innført i Riksantikvarens kulturminnedatabase.

Gjøvik oktober 2015

Arve Thune

214776 - Vegfar

Hentet fra Askeladden: 14.10.2015

Stedfesting

Fylke: Oppland

Kommune: Gjøvik

Gårdsnavn:

Beskrivelse

Vegfar, tydelig i terrenget, som strekker seg i en lengde på ca 325 m fra gardsvegen til Ødegardsjordet, i overkant av dyrka marka og til Skjervbakken der utplanerte fyllmasser gjør det vanskelig å følge vegen videre vestover. Også øst for gardsvegen til Ødegardsjordet er det vanskelig å følge vegen videre. Muligens sammenfaller vegen delvis med gardsvegen mot fv 132 før den tar av inn i skogen mot Ødegarden. Siste del av strekningen kan muligens skimtes i LIDAR-data. Denne er ikke lagt inn i Askeladden og må eventuelt verifiseres i felt. Mot Skjervbakken ser vegfarene på et punkt ut til å ha tatt et nytt løp. Biskop Jens Nilsson skal på sin visitasreise i 1594 ha reist forbi Skjervumgårdene fra Hundebro til Vardal prestegård. Det er froeslåt at dette kan ha vært veien han fulgte på denne reisen.

Klassifisering

Kategori: Arkeologisk minne

Art: Veganlegg

Opprinnelig funksjon: Ferdsel, samferdsel, kommunikasjon

Nåværende funksjon: -

Vernestatus

Vernetype: Automatisk fredet

Tilhørende enkeltminner

ID	Navn	Kategori	Vernetype	Registrert	Datering
214776-1	Vegfar	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	14.10.2015	Middelalder
214776-2	Vegfar, alternativt løp	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	14.10.2015	Middelalder

Om lokalitet

Detaljltype	Tekst
Informant	Vardal historielag v/Arve Thune
Kilder (litteratur m.m.)	Liber visitationis in provinciis Hadelandensi, Hedmarchiensi in Septemb. Ao 1594: Biskop Jens Nilssøns visitasbøger og reiserindringer 1574-1597: Utgitt av Yngvar Nielsen og A.W. Brægger 1885
Merknader	Befaring med formål å identifisere deler av strekningen biskop Jens Nilsson skal ha fulgt på sin visitasreise gjennom Vardal i 1594.

Hendelser

Hendelsestype	Beskrivelse	Registrert av	Registrert
Befaring	Befaring den 23.04.2015 med Vardal historielag v/bla. Arve Thune, Vegdirektoratet v/Geir Paulsrud og OFK v/Øystein R. Andersen	Øystein Rønning Andersen	14.10.2015

Dokumentasjon

Oppretting og ansvar

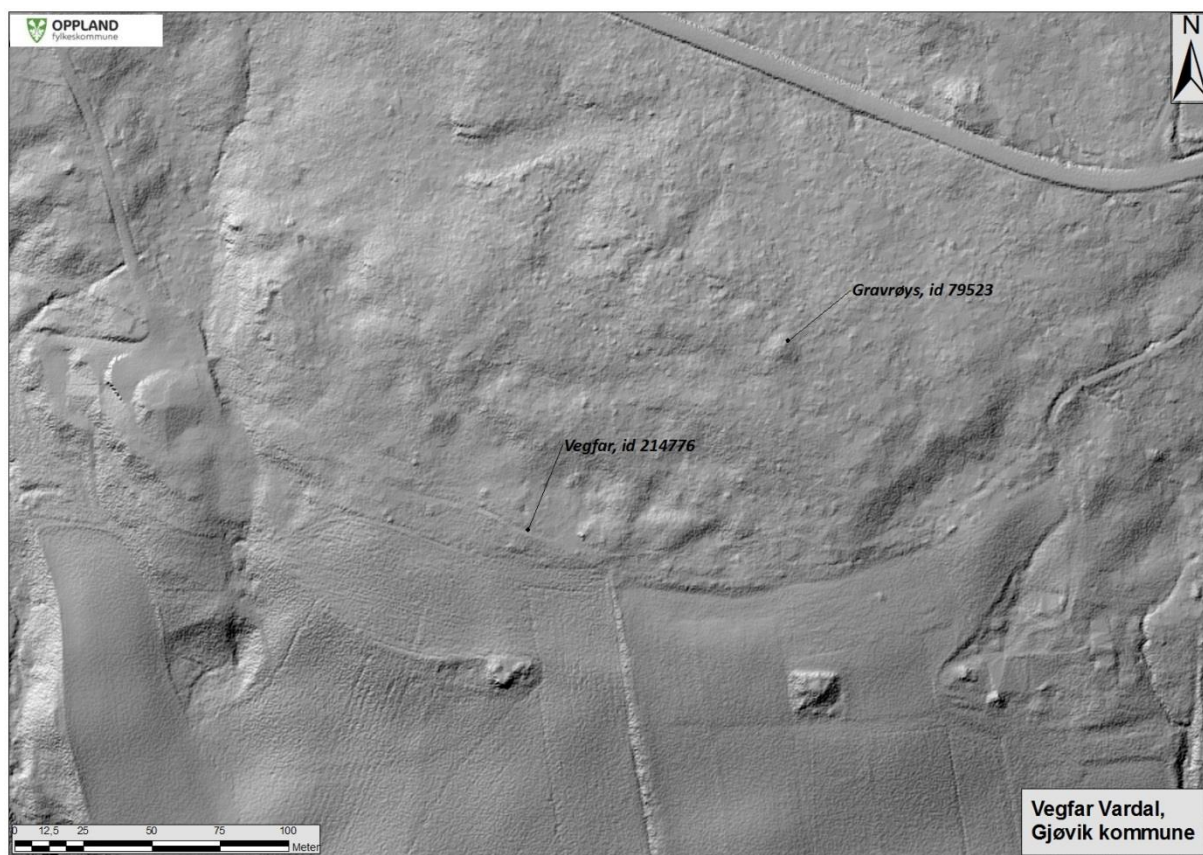
Registrert: Øystein Rønning Andersen - 14.10.2015

Inntastet: Øystein Rønning Andersen - 14.10.2015

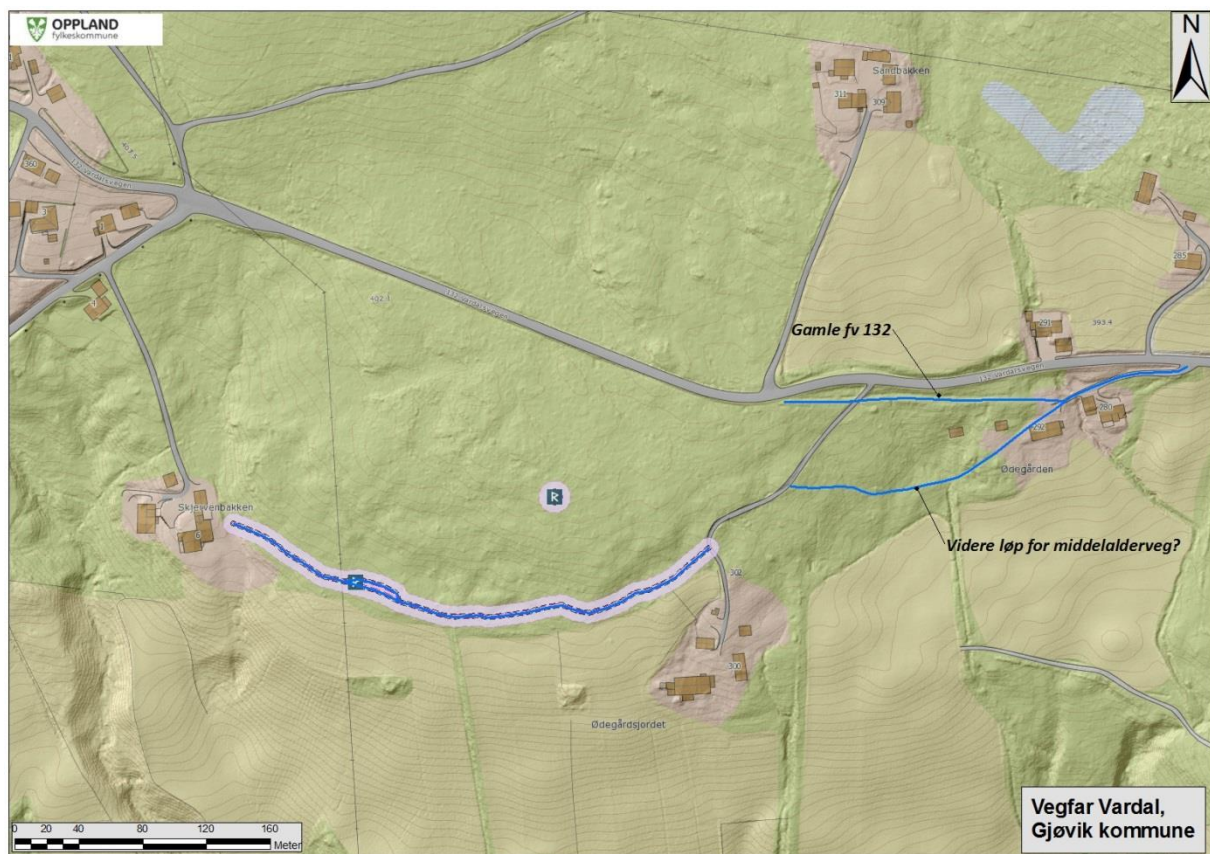
Ansvarlig organisasjon: Oppland fylkeskommune

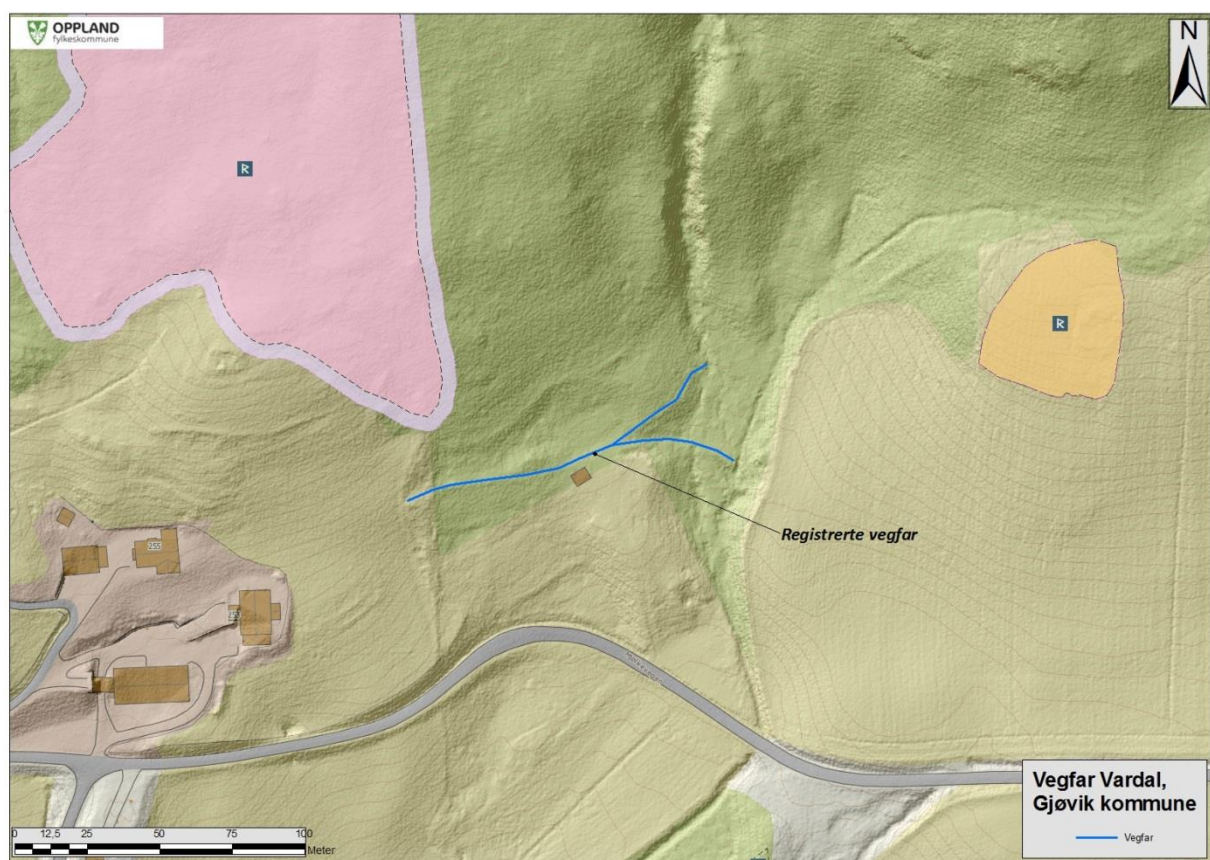
Traseen for middelaldervegen fra Ødegårdsjordet til Skjervumbakken

Avdekking av vegfar med LIDAR geoskanning

Middelaldervegen med antatt trase ved Ødegården

Registrerte vegfar på By ved grense mot Lundby